

Research Paper

Identifying Factors Affecting the Tendency of Physically Challenged Women to Tourism (Case Study: Babolsar City)

Zahra Pazokinejad ^{*1} , Noor Mohammad Rezaee ² , Darush Ahmadian ³

¹ Ph.D. of Sociology of Social Problems-Member of Imam Sadegh University's culture and tourism think tank, Lecture at Farhangian University, Manzadaran, Iran. (zahrapazoki1464@gmail.com)

² Assistant professor of Psychology Training and Counseling Department, Farhangian University, Tehran, Iran. (rezaee165@cfu.ac.ir)

³ Ph.D. of Sociology, Lecture at Farhangian University, Ilam, Iran. (d_ahmadian60@yahoo.com)

© The Author(s)

publisher: University of Mazandaran

10.22080/jtpd.2024.24960.3841

Received:

November 27, 2023

Accepted:

February 07, 2024

Available online:

April 08, 2024

Keywords:

Women, Physical disability, Social exclusion, Social participation, Material deprivation

Abstract

Context and Purpose: The purpose of the present study is to identify the factors affecting the tendency of women with physical disabilities to travel and tourism. **Design/methodology/approach:** This study was conducted with a quantitative approach and a survey method. The statistical population included 781 physically disabled women of Babolsar city, and using the Cochran formula, 257 people were selected as a statistical sample with a multi-stage sampling method. The data collection tool was a questionnaire.

Findings: The findings showed that the tendency of physically disabled women to travel is lower than the average level. Women experience a strong feeling of rejection in terms of social participation, normative integration, and access to social rights, and material deprivation is also at a low level. Regression analysis showed that social participation and feeling of material deprivation respectively had the greatest effect on their tendency to travel. Bivariate analyzes also indicated the existence of a significant difference in the tendency of physically disabled women to travel according to age, education, occupation, and cause of disability ($p < 0/005$).

Conclusion: This study provides a more distinct picture of the impact of social exclusion on physically disabled women and its impact on tourism and travel. Since tourism can be effective in strengthening mental health and their return to society, providing the ground for disabled tourism should be given more attention.

Originality/value: This research is one of the first studies in the field of physically disabled women and tourism in Iran.

*Corresponding Author: Zahra Pazokinejad

Address: Farhangian University, Manzadaran, Iran

Email: zahrapazoki1464@gmail.com

Tel: 09059691464

Extended Abstract

1. Introduction

Physically handicapped women or girls experience double disability. Their life situation is complex and full of social and economic obstacles on the way to psychological and social comfort. More precisely, women and girls with disabilities experience more inequality, exclusion, and isolation than normal women. Paying attention to the quality of life is one of the solutions to improve the rehabilitation of the disabled and tourism is an opportunity that can improve the quality of life. Disabled tourism is one of the special types of tourism. In other words, social exclusion (in the form of a feeling of material deprivation, lack of normative integration, low access, or lack of access to social rights) prevents physically disabled women from accessing human capital (education, skills, knowledge, health, time, and labor) and limits their financial capital (savings, income), political capital (citizenship rights, active participation in governance, and enjoying privileges), and how to spend leisure time. The target population of the current study is women with physical disabilities who have less or very limited opportunities to enjoy tourism and travel activities. Due to the different physical conditions of the physically disabled, society's attitude is not favorable in areas such as employment and work, and on the other hand, their own ideas and mentality are negative towards themselves as consider themselves rejected and an extra burden on the family. Two goals have been considered for this research: a) measuring the tendency of women with physical disabilities to travel and b) determining the factors that cause the tendency of women with physical disabilities to travel. In the literature on tourism and disabled people,

researchers have pointed out the opportunities and obstacles in their studies that disabled people face in tourism or spending leisure time. Most of these investigations are related to adapting urban spaces, tourist accommodations, and tourism services to the needs of disabled people. Most of the reviewed studies observed the factor of social exclusion in the social life of physically challenged people and found an inverse relationship between society's attitude towards physically challenged people and social exclusion.

2. Research Methodology

The current research method was a cross-sectional survey. In this research, a self-administered questionnaire was used among the data collection tools. The unit of analysis in this research was the individual and the statistical population of the research consisted of 781 physically challenged women living in Babolsar city, whose ages were over 18 years old. Cochran's formula was used to determine the sample size, which was estimated to be 257 people selected by the multi-stage sampling method. Hoff and Vroman's (2011) social exclusion scale was used to measure social exclusion. This scale has 24 items in the form of a Likert scale in the four dimensions of social participation, normative integrity, access to social rights, and material deprivation. The validity of this questionnaire was measured by content validity. For this purpose, necessary consultations were conducted with tourism experts. To measure reliability, an initial sample of 30 people completed the questionnaire and the reliability value was determined by Cronbach's alpha coefficient. Data analysis was done through SPSS software.

3. Research Findings

The findings of this study indicate that the tendency of physically challenged women to travel is lower than average. The amount of material deprivation is higher than average, and normative integrity, access to social rights, and social participation are reported as three other dimensions of social exclusion that are lower than average. Bivariate analyzes also indicated the existence of a significant difference in the tendency to travel according to age, occupation, education, and cause of disability. Finally, the multivariate analysis showed that the tendency of physically challenged women to travel can be explained by 41% with social participation and 37% with material deprivation. So, this variable has the greatest impact on the tendency of physically challenged women to travel. The impact of the social participation of women with physical disability is caused by both society and tourism services.

4. Conclusion

Social participation and feeling of material deprivation have had the greatest impact on the social exclusion of disabled women. Dealing with participation can be investigated at two general and specific levels. According to its general definition, the general level of spirit of participation is to convince everyone to be involved in participation, that is, to feel the need of society members to participate and to find the importance of collective efforts in order to respond to the general needs of

society. The special meaning of the spirit of participation is to convince and engage in the participation of activists in activities and programs within the organization. Another influential variable is self-efficacy. This feeling is affected by self-concept or the idea that a person has about himself. He feels that he is a capable being who thinks with confidence and tries to make his behavior successful so that later on he will increase his sense of worth. Physically disabled people are always involved in a lot of tension and tension throughout their lives, which always occupy their minds and question their disability in most cases.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this paper.

علمی پژوهشی

عوامل مؤثر بر گرایش زنان کم‌توان جسمی به گردشگری (مورد مطالعه: شهر بابلسر)

زهرا پازوکی نژاد*^۱، نورمحمد رضایی^۲، داریوش احمدیان^۳

^۱ دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی، عضو اندیشکده فرهنگ و گردشگری دانشگاه امام جعفر صادق (ع)، مدرس دانشگاه فرهنگیان، مازندران، ایران. (zahrapazoki1464@gmail.com)
^۲ استادیار گروه روان‌شناسی و مشاوره دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. (rezaee165@cfu.ac.ir)
^۳ دکتری جامعه‌شناسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان، ایلام، ایران. (d_ahmadian60@yahoo.com)

doi 10.22080/jtpd.2024.24960.3841

چکیده

زمینه و هدف: معلولیت یا کم‌توانی مجموعه‌ای از اختلالات جسمانی و ذهنی است که فرد را از ادامه زندگی مستقل فردی و اجتماعی بازمی‌دارد. زنان یا دختران کم‌توان جسمی معلولیت و ناتوانی مضاعفی را تجربه می‌کنند. آن‌ها بخش قابل توجهی از جامعه معلولان را تشکیل می‌دهند. موقعیت زندگی آنان پیچیده و سرشار از موانع بازدارنده بازخوردی، اجتماعی و اقتصادی بر سر راه آسایش روانی و اجتماعی است. هدف از انجام بررسی حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر و گردشگری است.

روش‌شناسی: این بررسی با رویکرد کمی و روش پیمایش انجام شد. جامعه آماری شامل ۷۸۱ نفر از زنان معلول شهر بابلسر است و با استفاده از فرمول کوکران ۲۵۷ نفر به‌عنوان نمونه آماری با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده، پرسش‌نامه است که در آن از مقیاس طرد اجتماعی استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر در سطح پایین قرار داشته است. زنان در مشارکت اجتماعی، یکپارچگی هنجاری، دسترسی به حقوق اجتماعی و محرومیت مادی، احساس طرد شدیدی را تجربه کردند. تحلیل رگرسیون نشان داد مشارکت اجتماعی و کاهش محرومیت مادی به ترتیب، بیشترین تأثیر را بر گرایش آنان به سفر داشته است. تحلیل‌های دو متغیره نیز حاکی از وجود تفاوت معنی‌دار در گرایش به سفر زنان کم‌توان جسمی برحسب سن، تحصیلات، شغل و علت معلولیت بوده است ($p < 0/005$).

نتیجه‌گیری و پیشنهادات: این مطالعه تصویر متمایزتری از تأثیر طرد اجتماعی بر زنان کم‌توان جسمی و تأثیر آن بر گرایش به گردشگری و سفر ارائه کرده است. از آنجایی که گردشگری می‌تواند در تقویت سلامت روان و بازگشت آن‌ها به جامعه تأثیرگذار باشد، فراهم ساختن زمینه برای گردشگری معلولان مورد توجه بیشتری واقع شود.

نوآوری و اصالت: این مقاله در حوزه گردشگری معلولان و زنان اولین بار انجام شده است

تاریخ دریافت:

۶ آذر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۸ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۲۰ فروردین ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

زنان، کم‌توانی جسمی، طرد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، محرومیت مادی

* نویسنده مسئول: زهرا پازوکی نژاد

آدرس: دانشگاه فرهنگیان، مازندران، ایران

ایمیل: zahrapazoki1464@gmail.com

تلفن: ۰۹۳۹۷۹۳۶۵۶۲

۱. مقدمه

فراهم‌آورنده فرصتی جهت بازپروری و ادغام آنان در جامعه تلقی می‌گردد. به بیان دیگر، تفریح و مشارکت در فعالیت‌های فراغتی، روشی مؤثر به منظور رهایی از انزوا، بروز خلاقیت و تضمین سلامتی است و به مثابه حقی فرهنگی بوده و مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی، تفریحی و فراغتی از جمله مؤلفه‌های ضروری برای تمامی افراد جامعه به‌شمار می‌روند که باید در دسترس همگان قرار گرفته و از آن برخوردار گردند (مقامی و امیرشاکرمی، ۱۳۹۷: ۳۰۶)؛ زیرا این تعاملات و روابط اجتماعی سبب می‌گردند که فرد خود را جزئی از جامعه و شهروندی ارزشمند برای آن دانسته و نسبت به جامعه احساس تعلق خاطر کند. بنابراین با در نظر گرفتن تمامی موارد گفته شده، می‌توان این طور برداشت نمود که یکی از راه‌های بازگرداندن این قشر به زندگی عادی و همچنین به آغوش جامعه و تلاش برای فراهم آوردن شرایط ظهور و بروز استعدادها و توانمندی‌های آنان، می‌تواند از طریق مشارکت در فعالیت‌های گردشگری باشد (کروبی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۹). از این رو، با در نظر گرفتن اهداف کیفی سند چشم‌انداز بیست‌ساله توسعه بخش میراث فرهنگی و گردشگری در جهت تأمین نیازهای روحی و روانی جامعه، نیازمند توسعه گردشگری برای ناتوانان جسمی و تهیه تسهیلات و زیرساخت‌های لازم در این حوزه هستیم. لذا، باید توجه داشت که همگان؛ علی‌الخصوص افراد ناتوان یا افراد با نیازهای ویژه باید از فواید گردشگری دسترس‌پذیر بهره‌مند گردند (ویسی، ۱۳۹۴: ۴۹).

گردشگری فرصتی است که می‌تواند کیفیت زندگی را بهبود بخشد و یکی از انواع گردشگری، گردشگری خاص است. گردشگری خاص به چگونگی تناسب‌سازی و برآورده‌ساختن نیازهای بخشی از مخاطبان یا بخشی از بازار با یک محصول مشخص گردشگری اشاره دارد (Chen, 2017: 239). این در راستای منشور گردشگری پایدار بود. در سال ۱۹۹۹ سازمان جهانی گردشگری این موضوع را بر عهده گرفت و با سازمان ملل متحد یک منشور جهانی

واقعیت‌های زندگی روزمره نشان می‌دهد که افراد معلول با تصویری که از خود دارند، نمی‌توانند روابط عادی اجتماعی با دیگران برقرار کنند و در نتیجه دچار انزوا و فرسایش روابط اجتماعی می‌شوند (چایچی و داوودپور، ۱۳۹۴). زنان یا دختران کم‌توان جسمی معلولیت و ناتوانی مضاعفی را تجربه می‌کنند. آن‌ها بخش قابل توجهی از جامعه معلولان را تشکیل می‌دهند. موقعیت زندگی آنان پیچیده و سرشار از موانع بازدارنده بازخوردی، اجتماعی و اقتصادی بر سر راه آسایش روانی و اجتماعی است (مرادی و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۵). به عبارت دقیق‌تر، زنان و دختران کم‌توان نابرابری، طرد و انزوای بیشتری را نسبت به زنان عادی تجربه می‌کنند. پژوهش‌ها نیز نشان داده‌اند که کیفیت زندگی آن‌ها در مقایسه با جمعیت عادی پایین‌تر است. برای مثال، بررسی موسوی (۱۳۸۶) نشان داد که کیفیت زندگی (سلامت اجتماعی-روانی) زنان جانباز دچار ضایعه نخاعی از جمعیت معمولی پایین‌تر است. نادر بودن وقایع خوش‌آیند، نبود حمایت اجتماعی، پایین بودن مشارکت اجتماعی و عدم برخورداری از مهارت‌های حل مسأله از عوامل آسیب‌سازی این گروه اجتماعی است (مرادی و دیگران، ۱۳۸۸: ۴). در چنین وضعیتی، زنان کم‌توان جسمی این ناتوانی را می‌پذیرند و به اختلال رابطه، یأس و انزوا دچار می‌شوند. انزوای اجتماعی و در نهایت، حاشیه‌نشینی اجتماعی را برای این افراد به همراه می‌آورد. این در حالی است که معلولان برای زندگی همچون سایر افراد جامعه، حقوق مشابه دارند و هیچ‌گونه استثنایی نباید دامن‌گیر تحقق حقوق انسانی آنان شود. برخی از ویژگی‌های فردی در معلولین از یک سو و مناسب نبودن فضای اجتماعی برای پذیرش معلولین از سوی دیگر، سبب منزوی شدن آن‌ها شده است. لذا، سامان‌دهی و مناسب‌سازی دوباره این فضاها در واقع، بازگرداندن این افراد به زندگی اجتماعی و فعالیت دوباره است. تفریح و فراغت، از جمله نیازهای اساسی معلولان و

از مردان معلول به سفر و گردشگری می‌روند که این نویسندگان این تفاوت‌ها را برحسب فرهنگ محلی اردن تبیین کرده است. فرهنگ محلی آزادی بیشتری برای مردان در به‌تنهایی سفر کردن و تجربه گردشگری قائل است (Allan, 2013: 482). طرد اجتماعی (در قالب احساس محرومیت مادی، عدم یکپارچگی هنجاری، دسترسی کم یا عدم دسترسی به حقوق اجتماعی) زنان کم‌توان جسمی را از دسترسی به سرمایه انسانی (تحصیلات، مهارت‌ها، دانش، سلامت، زمان و نیروی کار)، سرمایه مالی (پس‌اندازها، درآمد)، سرمایه سیاسی (حق شهروندی، مشارکت فعال در حاکمیت و برخورداری از امتیازات) و نحوه گذران اوقات فراغت محدود می‌کند (صالحی و پازوکی نژاد، ۱۳۹۳: ۲۲۵).

از آنجایی که در ایران گرایش به سفر و گردشگری در زنان ناتوان جسمی کمتر بررسی شده و برخلاف تحقیقات بیشتری که درباره تأثیر طرد اجتماعی و احساس خودکارآمدی در زندگی اجتماعی معلولان صورت گرفته، اما در بررسی این تأثیرات بر گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر جنبه نوآورانه دارد. جامعه هدف بررسی حاضر یعنی زنان کم‌توان جسمی فرصت کمتر یا بسیار محدودی برای لذت بردن از فعالیت‌های گردشگری و سفر را دارند. نگرش جامعه به دلیل شرایط جسمی متفاوت کم‌توانان جسمی در حوزه‌هایی چون اشتغال و کار مساعد نیست و از طرف دیگر، تصورات و ذهنیت خود آنان نسبت به خودشان هم منفی است و خود را طرد شده و بار اضافی بر دوش خانواده تصور می‌کنند.

این دیدگاه می‌گوید «وضعیت زنان کم‌توان جسمی، به‌ویژه آن‌هایی که به‌عنوان «عقب‌مانده ذهنی» برچسب‌گذاری می‌شوند، حتی بدتر است؛ زیرا آن‌ها اغلب به‌عنوان بار بی‌پایان اخلاقی و مالی بر دوش خانواده‌هایشان تلقی می‌شوند» (Turmusani, 1999: 197). دو هدف برای این پژوهش لحاظ شده است:

اخلاقی برای گردشگری منتشر کرد. در اکتبر ۲۰۰۸ با انتشار معیارهای جهان برای گردشگری پایدار، توسط ائتلاف ۲۷ سازمان بین‌المللی از جمله سازمان ملل متحد و سازمان جهانی گردشگری با هدف بهبود بخشیدن و درک بهتر توسعه گردشگری و تسهیل انتشار آن در بین کسب‌وکارهای گردشگری، یک گام جدید در پیش گرفته شد (ملکشاهی، ۱۳۹۸: ۱۸).

در همین راستا، گردشگری معلولین نیز یکی از انواع گردشگری خاص به حساب می‌آید. این نوع گردشگری به منظور تفریح، فراغت، تعطیلات، سلامت، آموزش، امور دینی، ورزش، تجارت، یا دلایل خانوادگی معلولان به بازدید از مکان‌های دارای جاذبه گردشگری سفر می‌کنند اطلاق می‌شود (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۷). در ایران، تعداد معلولین بیش از ۱۱ میلیون نفر برآورد می‌شود که از این تعداد، یک میلیون و سیصد هزار نفر تحت پوشش سازمان بهزیستی قرار دارند. همچنین، بیشترین گروه از این افراد را معلولین جسمی - حرکتی تشکیل می‌دهند که حدود ۹۱ درصد از این گروه را شامل می‌شوند (کروبی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۹). در این راستا، حضور معلولان جسمی - حرکتی در فعالیت‌های گردشگری و تفریحی به‌عنوان حق طبیعی آن‌ها، نیازمند وجود شرایط و بستر مناسب می‌باشد که گام نخست در این راه، شناسایی موانع موجود و تلاش در جهت رفع آن‌هاست.

یکی از دغدغه‌های اصلی افراد معلول، طرد آنان از اجتماع می‌باشد. طرد معلول از گروه، باعث می‌شود او تمامی مزایای روان‌شناختی و مادی مربوط به عضویت، مانند شبکه‌های اجتماعی، حمایت اجتماعی و اطلاعاتی، دسترسی به منابع و غیره را از دست بدهد. در نتیجه، نباید تعجب کرد که افراد در پی طرد اجتماعی، اغلب دچار احساس ضعف در خودکارآمدی و درک خود به‌عنوان یک فرد اثربخش می‌شوند (زرین کفشیان، ۱۳۹۵: ۱۷۹).

تحقیقات نشان دادند که انگیزه سفر و لذت بردن از سفر برحسب جنسیت در بین این قشر متفاوت است. مثلاً در یک بررسی در اردن، زنان معلول کمتر

فراوانی برای تقویت روحیه و شادی دارد. عمده تحقیقات مرور شده عامل طرد اجتماعی را در زندگی اجتماعی افراد کم‌توان جسمی رصد کردند. برای مثال، زرین کفشیان (۱۳۹۹) رابطه معکوس بین نگرش جامعه نسبت به افراد کم‌توان جسمی و طرد اجتماعی آنان یافت. در یک بررسی کیفی دیگر در سنندج، قادرزاده و خلقی (۱۳۹۷) دریافتند که کلیشه‌های جنسیتی و شی‌واره شدن خانه‌داری در طرد اجتماعی زنان خانه‌دار نقش دارند. محسنی تبریزی و زرین کفشیان (۱۳۹۴) در یک بررسی کیفی تجربه زیسته طرد اجتماعی ۳۱ نفر از افراد کم‌توان جسمی در شهر ری را بررسی کردند. نگرش منفی جامعه، احساس محرومیت اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی و ضعف حمایت‌های درون گروهی با طرد اجتماعی معلولان رابطه معنی‌دار داشت. پورسلطانی زرنندی و همکاران (۱۳۹۶) مؤلفه‌های امکانات و اماکن، عوامل فردی، خانوادگی، فرهنگی اجتماعی و شهری را به‌عنوان موانع مشارکت جانبازان و معلولین در فعالیت‌های ورزشی مطرح نمودند.

رضایی و پرتوی (۱۳۹۴) دریافتند که زنان کم‌توان جسمی در زندگی اجتماعی خود با محرومیت‌های اجتماعی متعددی روبه‌رو هستند و در این عرصه از یک سو توانسته‌اند به نوعی تعریف جدید از خود دست یابند و از سوی دیگر به نوعی خودتقویتی و مقاومت فعال اقدام کنند. در بررسی‌های خارجی موضوعات متنوع‌تری در رابطه با افراد کم‌توان جسمی و گردشگری یافت شد. برای مثال، تحلیل وار و دیگران (۲۰۱۱) در ترکیه نشان داد که الگوهای سفر برحسب سن، درآمد، تحصیلات و شغل متفاوت بود. برخورداری از حمایت خانواده به دلیل نبود امکانات مستقل برای افراد کم‌توان جسمی در سفر نیز مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده گرایش به سفر بود. ونگ و خو (۲۰۱۵) دریافتند که خودکارآمدی مبتنی بر مکان بر نگرش‌های افراد کم‌توان جسمی نسبت به توسعه گردشگری تأثیر دارد. سیمونا تیکو و دیگران (۲۰۱۹) نگرش منفی ذی‌نفعان گردشگری،

الف) سنجش میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر

ب) تعیین عواملی که موجب گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر می‌گردد.

۲. ادبیات پژوهش

لزوم توجه به معلولان به‌عنوان بخشی از جامعه می‌طلبد که آن‌ها بتوانند مانند دیگر افراد جامعه زندگی کنند و تشویق شوند که در فعالیت‌های فراغت و تفریحی مشارکت کنند. در ادبیات گردشگری و معلولان، محققان بر فرصت‌ها و موانعی در بررسی‌هایشان اشاره کردند که معلولان در گردشگری یا گذران اوقات فراغت با آن‌ها مواجه‌اند. بخش عمده این بررسی‌ها به متناسب‌سازی فضاهای شهری، اقامتگاه‌های گردشگری و خدمات گردشگری با نیازهای معلولان مرتبط است. برای مثال، بهروزیان و دیگران (۱۴۰۱) در مرور و بررسی داده‌های مطالعات مشخص شد که اکثر مطالعات در مناطق توسعه‌یافته‌تر ایران صورت گرفته است و مطالعات از لحاظ زندگی اجتماعی و زمینه‌های اجتماعی در دو دسته کنش‌های ذهنی و کنش‌های عینی زندگی اجتماعی افراد کم‌توان جسمی جای می‌گیرند. زیاری و دیگران (۱۴۰۰) الگوی مناسب‌سازی فضاهای گردشگری برای افراد کم‌توان جسمی را از دیدگاه ۲۳ نفر از خیرگان حوزه گردشگری بررسی کردند. توجه به ویژگی‌های خاص فضاهای گردشگری برای معلولان، عوامل زیرساختی، اقتصادی، آگاهی و شناختی، نگرشی و آموزشی به‌عنوان فرصت‌ها مد نظر واقع شد. کروی و همکاران (۱۴۰۰) دریافتند که دو دسته عوامل یعنی فرد (ویژگی‌های شخصیتی معلولان جامعه) و بین فردی (مسئولیت جامعه نسبت به معلولان، آموزش) در توسعه گردشگری دسترس‌پذیر برای ناتوانان جسمی و حرکتی تأثیر دارد.

بررسی مدی و دیگران (۱۳۹۲) نشان داد که گردشگری معلولان در فضای سبز قابلیت‌های

انسداد دوگانه می‌شدند. با این وجود، مسأله طرد اجتماعی چیزی فراتر از فقر مالی است (همان منبع). در اولین گزارش جامع کمیسیون طرد اجتماعی اروپا (۲۰۰۲)، این مفهوم این گونه تعریف شده است:

وقتی افراد از مشارکت کامل در حیات اقتصادی، اجتماعی و مدنی جلوگیری می‌کنند و یا زمانی که دسترسی‌شان به درآمد و سایر منابع (شخصی، خانوادگی و فرهنگی) آن قدر ناکافی باشد که آن‌ها را از بهره‌مندی کیفیت مطلوب زندگی که برای جامعه فراهم است، محروم سازد. در چنین شرایطی افراد اغلب نمی‌توانند به حقوق اساسی‌شان دست یابند (Mc Devitt, 2003: 3)

رویکرد علمی طرد اجتماعی مستلزم یک پدیده قابل مشاهده است که نمایش خوبی از مفهوم نظری زیربنایی و اندازه‌گیری قابل اعتماد این مفهوم عملیاتی باشد. علاوه بر این، کنشگران درگیر باید خود را در روش اندازه‌گیری و پیامدها بشناسند و ابزار اندازه‌گیری باید کاربرد ساده و کارآمدی را در عمل تحقیقاتی داشته باشد. مؤسسه تحقیقات اجتماعی هلند در سال‌های گذشته ابزاری برای اندازه‌گیری طرد اجتماعی ایجاد کرده است که تلاش می‌کند تا حد امکان این معیارها را برآورده کند. این مؤسسه طرد اجتماعی را حالتی تعریف می‌کند که در آن کسری از نظر مشارکت اجتماعی و یکپارچگی هنجاری (حذف اجتماعی-فرهنگی) و در حوزه مادی و دسترسی به حقوق اولیه اجتماعی (حذف اقتصادی-ساختاری) وجود دارد. هدف محققان انتخاب شده از سوی این مؤسسه، بررسی این بود که چگونه طرد اجتماعی را می‌توان به بهترین شکل اندازه‌گیری کرد، به این امید که این امر به‌طور هم‌زمان معایب روش‌های اندازه‌گیری موجود ما را برطرف کند. برای این منظور مطالعه به سه مرحله تقسیم کردند. ابتدا، دفتر تحقیقات بازار ولدکمپ که کار میدانی را انجام داد، چهار جلسه گروه متمرکز ترتیب داد. شرکت‌کنندگان در این گروه‌های متمرکز در مورد این تعریف بحث و نظرات خود را در مورد سؤالات مورد استفاده در مطالعات قبلی برای عملیاتی‌کردن این

آگاهی پایین آنان نسبت به نیازهای خاص معلولان گردشگر، موانع فیزیکی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی (احساس شرم‌ساری و داغ اجتماعی ناشی از معلولیت) را از جمله موانع سفر خانواده‌های دارای فرزند کم‌توان جسمی در رومانی برشمردند. کوزان و دیگران (۲۰۲۱) نبود امکانات مناسب و خدمات گردشگری مناسب برای افراد کم‌توان جسمی در سفر را از موانع مشارکت آنان در سفر اعلام کردند. بررسی آلن (۲۰۱۳) نشان داد که میزان گرایش به سفر افراد کم‌توان جسمی بر حسب جنس و سن متفاوت بود. مردها بیشتر از زنان به سفر می‌رفتند و جوانان (۱۸ تا ۳۵) سال بیش از سالمندان به سفر علاقه داشتند. در بررسی بوگارت (۲۰۱۴) مادرزادی یا اکتسابی بودن معلولیت نقش مهمی در توسعه خودپنداره کم‌توانی جسمی (شامل هویت معلولیت و خودکارآمدی ناتوانی) دارد که به نوبه خود بر رضایت از زندگی تأثیر می‌گذارد. پیش‌بینی شد که خودپنداره ناتوانی در بین افراد کم‌توان مادرزادی در مقایسه با کم‌توانی‌های اکتسابی بهتر توسعه می‌یابد و رضایت بیشتری از زندگی را در افراد دارای شرایط اکتسابی پیش‌بینی می‌کند. تکایو و همکاران (۲۰۱۹) مهم‌ترین موانع را که خانواده‌های دارای فرزند معلول در طی تجارب گردشگری خود با آن‌ها مواجه می‌شوند، موانع نگرشی، جسمی و کمبود اطلاعات دانستند.

۱.۲. چارچوب نظری

اصطلاح طرد اجتماعی ریشه در ادبیات فرانسه دارد که در ابتدا به منظور شناسایی افرادی که از طریق نظام بیمه اجتماعی نادیده گرفته می‌شدند، به کار گرفته شد. لنیور مفهوم طرد اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ در اثر خود با عنوان از هر ده نفر فرانسوی یک نفر طرد می‌شود، مطرح نمود (Huang et al, 2010: 12). به اعتقاد او، بعد از بیکاری گروه‌های اجتماعی در حاشیه قادر به تأمین درآمد خود نبودند و نمی‌توانستند تحت پوشش خدمات بیمه اجتماعی درآیند و دست‌خوش نوعی

در صورتی که (به اعتراف خودشان) در واقع قوانین خاصی را زیر پا گذاشته باشد. بر اساس این نظرات و سایر نظرات شرکت کنندگان در چهار گروه متمرکز، آیت‌های پرسش‌نامه تکمیل، تنظیم یا حذف شدند. بنابراین، از نظر گروه‌های متمرکز، این بعد اخیر نیز به طور قطع عنصر طرد اجتماعی است. پرسش‌نامه اصلاح شده در مرحله دوم مطالعه به هشت پاسخ‌دهنده فردی ارسال شد، با این هدف که مردم چگونه سؤالات را تفسیر می‌کنند، آیا چارچوب را قابل درک دانستند و اینکه آیا دسته پاسخ‌های ارائه‌شده منطقی و واضح است. سپس فهرست بر اساس نظرات پاسخ‌دهندگان اصلاح شد. در مرحله سوم مطالعه، نسخه نهایی پرسش‌نامه به یک نمونه نماینده از جمعیت بزرگسال هلندی ارسال شد. فقط کمتر از ۶۵۰ نفر پرسش‌نامه را از طریق اینترنت یا به صورت کتبی تکمیل کرد. دو رویکرد در تجزیه و تحلیل این داده‌ها دنبال شد. در رویکرد پایین به بالا، ابتدا بهترین مقیاس‌های ممکن برای ابعاد مختلف ساخته شد. به دنبال آن، آزمایش کردند که آیا همبستگی‌های مقیاس به اندازه کافی قوی برای ایجاد یک اجتماعی کلی است یا خیر. شاخص حذف در رویکرد از بالا به پایین، به طور همزمان در نظر گرفته شد که آیا آیت‌ها به ابعاد فردی کمک می‌کنند و این که آیا ابعاد نشان‌دهنده مفهوم کلی هستند. از تکنیک ترکیبی از همبستگی متعارف و مقیاس‌بندی بهینه - در این تحلیل‌ها استفاده شد. نتایج نشان داد که طرد اجتماعی بیشتر از مجموع اجزای آن است: رویکرد از بالا به پایین اندازه‌گیری گسترده‌تر، متنوع‌تر و از نظر فنی بهتری از طرد اجتماعی ایجاد کرد. این منجر به یک شاخص کلی شامل ۲۴ گویه شد که در آن هر یک از ابعاد نظری با سه یا چهار مورد در مجموعه سؤالات نشان داده شد. تقریباً در همه موارد، تنها موضوع لازم، تغییرات جزئی در فرمول سؤال یا دسته‌های پاسخ بود. چارچوب نظری برای استخراج مدل نظری تحقیق مبتنی بر نظریه طرد اجتماعی هوف و ورومن (۲۰۱۱) قرار دارد. طبق نظر این محققان، طرد اجتماعی دارای چهار بعد مشارکت

مفهوم بیان کردند. در مرحله دوم، پرسش‌نامه اصلاح‌شده برای هشت نفر از پاسخ‌دهندگان ارسال شد که توانستند نظرات فردی خود را در مورد میزان واضح و قابل فهم بودن آیت‌های پرسش‌نامه بیان کنند. مرحله سوم و نهایی شامل اجرای نسخه نهایی (به طور موقت) پرسش‌نامه در میان یک نمونه نماینده از جمعیت هلندی ۱۸ ساله یا بالاتر بود. براساس داده‌های دریافتی از کمتر از ۶۵۰ پاسخ‌دهنده، به روش‌های مختلفی بررسی شد که آیا امکان ساخت یک شاخص قابل اعتماد وجود دارد که بتواند به‌عنوان ابزار اندازه‌گیری برای طرد اجتماعی در آینده عمل کند.

تفسیر گفته‌های گروه‌های متمرکز مشخص کرد که مردم مفهوم «شرکت در جامعه» را عمدتاً با مشارکت با افراد دیگر و با «انطباق با قوانین جامعه» و با «رفتار شایسته نسبت به یکدیگر» مرتبط می‌دانند. این نتایج نشان می‌دهد که ابعاد «مشارکت اجتماعی ناکافی» و «یکپارچگی هنجاری ناکافی» بیشترین ارتباط را برای پاسخ‌دهندگان دارند. مفاهیم «محرومیت مادی» و «دسترسی ناکافی به حقوق اجتماعی» به‌طور خودجوش بسیار کمتر در گروه‌های کانونی مطرح شد، اگرچه وقتی از شرکت‌کنندگان پرسیده شد، احساس کردند که این جنبه‌ها نیز در مفهوم طرد اجتماعی قرار دارند. دسترسی به حقوق اجتماعی، به طور خاص، به‌ندرت مورد استناد قرار گرفت که نشان‌دهنده این واقعیت است که اعضای گروه متمرکز، حق داشتن مقرراتی مانند مراقبت‌های بهداشتی و آموزش را در هلند مسلم می‌دانند. همچنین در طول جلسه به هر گروه متمرکز فرصت داده شد تا نظر خود را در مورد سؤالات مورد استفاده برای سنجش طرد اجتماعی در مطالعات قبلی بیان کند. به‌طورکلی، اعضای گروه متمرکز احساس کردند که آیت‌ها برای اندازه‌گیری جنبه‌های طرد اجتماعی مورد نظر مرتبط و مناسب هستند. فرض اساسی این است که اگر فردی فکر می‌کند که نقض قوانین گاهی موجه است، نباید به‌عنوان «یکپارچگی هنجاری» توصیف شود، اما تنها

معلولان در مقصدهای گردشگری پرداخته شد (UNWATO, 2016: 7). افراد کم‌توان جسمی نیز مانند هر کس دیگری حق بازدید از مکان‌های گردشگری را دارند و حضور آنان در فعالیت‌های گردشگری نیازمند وجود شرایط مناسب برای این مسأله است. افراد معلول با شرایط فعلی فرصت‌های کمتر و یا بسیار محدودی برای لذت بردن از فعالیت‌های گردشگری دارند. با اینکه گردشگری مزایای بسیاری دارد از جمله تقویت توانمندی‌های شخصی و بهبود کیفیت زندگی آنان، اما بالا بودن میزان طرد اجتماعی افراد کم‌توان جسمی در جامعه، مانعی برای مشارکت‌های اجتماعی از جمله در حوزه گردشگری و سفر است.

۲.۲. فرضیه‌های تحقیق

- مشارکت اجتماعی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأثیر مثبت دارد.
- یکپارچگی هنجاری بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأثیر مثبت دارد.
- دسترسی به حقوق اجتماعی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأثیر مثبت دارد.
- محرومیت مادی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأثیر منفی دارد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر پیمایش و از نوع مقطعی بود. در این تحقیق، از میان ابزارهای گردآوری اطلاعات از پرسش‌نامه خود اجرا استفاده شد. واحد تحلیل در این پژوهش فرد و جامعه آماری پژوهش شامل ۷۸۱ نفر از زنان کم‌توان جسمی ساکن شهر و بالای ۱۸ سال است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. حجم نمونه ۲۵۷ نفر برآورد شد:

اجتماعی، محرومیت مادی، یکپارچگی هنجاری، دسترسی به حقوق اجتماعی است (Hoff & Verooman, 2011: 75).

مشارکت اجتماعی بنا بر نظر هوف و ورومن (۲۰۱۱) عبارت است از داشتن ارتباط متوالی با بستگان، دوستان و آشنایان، عضویت در باشگاه‌ها و انجمن‌ها، انجام متوالی فعالیت‌های خاص به همراه دیگران در خارج از منزل و انجام فعالیت‌های داوطلبانه (سبکتکین ریزی و موسی زاده، ۱۳۹۹). براساس رویکرد همبستگی اجتماعی، طرد اجتماعی زمانی شکل می‌گیرد که افراد یا گروه‌ها از مشارکت اجتماعی فاصله می‌گیرند و روابط بین فرد و جامعه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند نقص و قطع می‌شود (خداکرمیان و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۷۰). یکپارچگی هنجاری یک مفهوم بسیار انتزاعی است و به عبارتی، رعایت استانداردها و ارزش‌های جامعه را می‌گویند (Hoff & Verooman, 2011: 82). و در راستای آن، حقوق اجتماعی (عینی) قاعده یا مجموعه قواعدی است که در مورد افراد یا اجتماعات به کار می‌رود و در قبال ضمانت اجرایی که دارد باید مورد اطاعت مردم قرار گیرد. از نظر هوف و ورومن (۲۰۱۱)، دسترسی به حقوق اساسی اجتماعی می‌تواند به‌عنوان حق بهداشت، مسکن و آموزش و پرورش و همچنین حق برخورداری از یک محیط امن، دسترسی به کسب‌وکار و خدمات اجتماعی به‌طور مساوی در نظر گرفته شود. محرومیت مادی یعنی نبود دسترسی یا محروم بودن از امکانات اقتصادی مورد نیاز برای گذران زندگی که این امکانات مورد نیاز نسبی بوده و می‌تواند در هر مکانی و برای هر شی متفاوت باشد. محرومیت مادی، به نبود واقعی مصرف اشاره دارد. فردی با درآمد کم به احتمال زیاد به لحاظ مادی محروم است (سبکتکین ریزی و موسی زاده، ۱۳۹۹).

در بیانیه سازمان ملل نیز در راستای اهداف کاهش فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین کیفیت زندگی به توسعه پایدار گردشگری از جمله برداشتن موانع نگرشی و فیزیکی برای مشارکت بیشتر

می‌دهم/ من تنها زمانی که واقعاً گرفتارم قانون را نقض می‌کنم/ اگر شرایط پیش بیاید حاضرم به‌عنوان یک اهداکننده عضو ثبت نام کنم». مقدار روایی این متغیر با استفاده از محاسبه ضریب آلفا کرونباخ با ۰/۶۵ برابر بود.

برای تعریف عملیاتی دسترسی به حقوق اجتماعی از گویه‌هایی استفاده شد که بیشتر با حق دسترسی به خدمات سفر و گردشگری معلولان مرتبط است. برای مثال «وجود خدمات-دهندگان حرفه‌ای سفر برای معلولان/ دریافت خدمات کافی از سوی مراکز درمانی، توان‌بخشی در حین سفر/ اطلاع از قوانین سفر برای معلولان/ اطلاع از تسهیلات سفر برای معلولان / مثبت‌بودن نگرش جامعه معلولان/ رفتار محترمانه کارکنان اقامتگاه در سفر نسبت به معلولان» با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ مقدار پایایی این متغیر ۰/۶۳ تعیین شد.

گویه‌هایی که برای محرومیت مادی در نظر گرفته شدند عبارت‌اند از: «عدم وجود وسیله نقلیه شخصی/ عدم وجود امکانات در وسایل نقلیه عمومی سفر برای معلولان / عدم داشتن پول کافی برای سفر/ عدم داشتن اطلاعات درباره مکان‌های مناسب/ عدم استفاده از تجهیزات مناسب در حین سفر/ عدم برنامه‌ریزی برای رفتن به سفر حداقل در یک سال / عدم وجود سفرهای ارزان قیمت / عدم وجود اقامتگاه‌های مناسب معلولان» که با حذف گویه «عدم داشتن پول کافی برای سفر» مقدار پایایی این متغیر به ۰/۷۳ افزایش یافت.

از ۷ گویه برای تعریف عملی میزان گرایش به سفر استفاده شد. «به سفرکردن علاقه دارم/ برای رفتن به سفر فرصت دارم/ ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی‌شود/ اگر همه شرایط فراهم باشد تعطیلات را به سفر می‌روم/ در زمان سفر احساس ناامنی نمی‌کنم/ اطلاعات زیادی درباره سفر معلولان دارم/ من تجربیات خوبی از سفر کردن دارم». در بررسی مقدار روایی با حذف دو گویه «ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی‌شود

$$\frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{384/16}{1 + \frac{1}{781} \left(\frac{384}{16} - 1 \right)} = 257$$

در یافتن ناتوانان جسمی و حرکتی از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد چون اداره بهزیستی شهرستان اطلاعاتی درباره مکان سکونت نمونه آماری در اختیار پژوهشگران قرار نداد و این گروه نیز جز گروه‌های عادی جامعه نیستند. به این صورت که پارک معلولان حرکتی در شهرستان بابلسر مراجعه کرده و با اولین نمونه‌ای که یافت شد مصاحبه چهره به چهره صورت گرفت و با بیان هدف پژوهش و دادن اطمینان پرسش‌نامه‌ها تکمیل شد که در طی این جریان ۱۰۰ نفر پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کردند.

از مقیاس طرد اجتماعی Hoff & Verooman (۲۰۱۱) برای سنجش طرد اجتماعی استفاده شد. این مقیاس دارای ۲۴ گویه در قالب طیف لیکرت در چهار بعد مشارکت اجتماعی، یکپارچگی هنجاری، دسترسی به حقوق اجتماعی و محرومیت مادی است در بررسی حاضر نیز از این چهار مؤلفه بهره گرفته و از گویه‌های مرتبط با سفر استفاده شده است. از ۶ گویه برای تعریف عملیاتی مشارکت اجتماعی استفاده شد که عبارت‌اند از «در طول سفر در شرایطی قرار گرفتم که نیاز به کمک و همراه داشتم/ دوست دارم به تنهایی سفر کنم/ این‌که با پدر و مادرم سفر کنم خیلی راحت‌ترم / در سفر کردن همراه با فرزندانم راحت‌ترم/ ترجیح می‌دهم در سفر همسرم کنارم باشد. / به حمایت مالی و اخلاقی خانواده برای رفتن به سفر احتیاج دارم» مقدار پایایی این متغیر برابر با ۰/۶۳ بود.

از ۵ گویه برای تعریف عملی یکپارچگی هنجاری استفاده شد که عبارت‌اند از «معتقدم در صورت ابراز هویت معلولیت جامعه ما را طرد نمی‌کند/ بسیاری از مردم اگر متوجه بشوند که شما معلولیت دارید، آن‌ها با اشتیاق شما را در گروه خودشان می‌پذیرند/ گاهی اوقات کارهایی را برای همسایگانم انجام

خانواده‌شان ۴ نفره بودند. ۲۷ درصد خانهدار و ۲۲ درصد شغل آزاد داشتند. از لحاظ نوع معلولیت، ۴۹ درصد جسمی و حرکتی، ۲۱ درصد ناشنوا، ۱۹ درصد نابینا و ۱۰ درصد مشکلات تنفسی داشتند. به لحاظ هزینه‌های زندگی نیز ۴۳ درصد اعلام کردند بین ۶ تا ۸ میلیون هزینه دارند و بعد از آن ۳۹ درصد بین ۹ تا ۱۱ میلیون را به‌عنوان هزینه زندگی مشخص کردند. میانگین گرایش به سفر ۲/۹۷ از ۵ و نشان‌دهنده پایین بودن میزان گرایش معلولان به سفر است. میانگین خودکارآمدی، مشارکت اجتماعی و یکپارچگی هنجاری نیز در سطح متوسط قرار دارد. با توجه به میانگین، محرومیت مادی (۴/۰۷ از ۵) معلولان در سطح بالا قرار دارد و از سوی دیگر، میانگین دسترسی به حقوق اجتماعی (۲/۰۳ از ۵) نشان‌دهنده دسترسی پایین معلولان به حقوق اجتماعی است.

۱،۴. مقایسه گرایش به سفر زنان معلول برحسب متغیرهای زمینه‌ای

طبق پیش‌فرض‌ها، متغیر وابسته (گرایش به سفر) در مقیاس فاصله‌ای، متغیرهای مستقل در مقیاس اسمی چندحالتی (گروه‌های مستقل از هم) و سن (متغیر فاصله‌ای) قرار دارند. از این رو، از آزمون آنووا و همبستگی پیرسون برای بررسی تفاوت‌ها استفاده می‌شود.

جدول ۲. مقایسه گرایش به سفر برحسب متغیرهای زمینه‌ای

متغیر	مقدار F	سطح معنی-داری	گروه متفاوت
تحصیلات	۴/۵۱	۰/۰۲	لیسانس
نوع وابستگی به خانواده	۲/۷۷	۰/۰۷	-
شغل	۳/۵۳	۰/۰۴	آزاد و خانهدار
نوع معلولیت	۱/۸۶	۰/۱۹	-
علت معلولیت	۲/۹۶	۰/۰۴	مادرزادی
هزینه‌های ماهیانه	۲/۷۰	۰/۰۶	-

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

و در زمان سفر احساس ناامنی نمی‌کنم» مقدار روایی این متغیر به ۰/۷۱ افزایش یافت.

روایی این پرسش‌نامه با روایی محتوایی سنجیده شده است. به این منظور، با اساتید حوزه گردشگری مشورت‌های لازم انجام شد و بنا بر نظر آنان اشکالات طرح شده اصلاح و در نظرسنجی مجدد اطمینان حاصل شد که پرسش‌نامه روایی لازم را دارد. برای سنجش پایایی، نمونه اولیه‌ای شامل ۳۰ نفر، پرسش‌نامه را تکمیل کردند و مقدار پایایی با ضریب آلفا کرونباخ تعیین شد (جدول ۱).

تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS انجام شد. در بخش تحلیل داده‌ها از آزمون آنووا (مقایسه تفاوت‌ها برحسب تحصیلات، نوع وابستگی به خانواده، شغل، نوع معلولیت، علت معلولیت و هزینه‌های ماهیانه)، ضریب همبستگی پیرسون (سنجش رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق) و تحلیل رگرسیون چندمتغیره (آزمودن فرضیه‌های تحقیق) استفاده شد. انجام این بررسی با ملاحظات اخلاقی نیز همراه بود. شرایط روحی شکننده زنان و دختران ناتوان جسمی می‌طلبد که با احتیاط و اعتمادسازی کامل جهت جلب همکاری آن‌ها برای شرکت در پیمایش عمل شود.

جدول ۱. ضریب پایایی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق

متغیرها	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
گرایش به سفر	۷	۰/۷۸
مشارکت اجتماعی	۶	۰/۷۰
یکپارچگی هنجاری	۵	۰/۷۰
دسترسی به حقوق اجتماعی	۶	۰/۷۵
محرومیت مادی	۷	۰/۷۵

۴. یافته‌ها و بحث

تقریباً ۶۳/۶ درصد زنان کم‌توان جسمی متأهل و ۳۳/۳ درصد مجرد بودند. ۳۵ درصد تعداد اعضای

جدول ۴. مدل رگرسیونی گام به گام متغیرهای مستقل برای تبیین گرایش به سفر

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	مقدار آزمون F	سطح معنی-داری	مقدار دوربین واستون
گام به گام	۰/۶۳	۰/۳۶	۱۰/۸۵	۰/۰۰۰	۱/۷۶

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

ضریب همبستگی مدل گام به گام رگرسیون متغیرهای مستقل برای تبیین گرایش به سفر ۰/۶۳ است. ضریب تعیین نیز نشان می‌دهد ۰/۳۶ درصد تغییرات گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر با متغیرهای مستقل قابل تبیین می‌باشد. با توجه به سطح معنی‌داری آزمون F، متغیرهای مستقل می‌توانند تغییرات میزان گرایش را به سفر در آنان تبیین کنند. جدول شماره ۵، ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون متغیرهای مستقل تبیین‌کننده گرایش را به سفر نشان می‌دهند.

جدول ۵. ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون متغیرهای مستقل تبیین‌کننده گرایش به سفر

متغیرها	ضریب بتا (β)	مقدار آزمون T	سطح معنی-داری	ضریب تولرانس	VIF
مقدار ثابت	-	-۰/۲۹	۰/۷۶	۱	۱
مشارکت اجتماعی	۰/۴۱	۲/۹۴۸	۰/۰۰۶	۰/۹۲۰	۱/۰۸۷
محرومیت مادی	۰/۳۷	۲/۶۲۵	۰/۰۱۳	۰/۹۲۰	۱/۰۸۷
دسترسی به حقوق اجتماعی	-۰/۰۷	۰/۵۰	۰/۶۱	۰/۸۷	۱/۱۴
یکپارچگی هنجاری	-۰/۱۸	۱/۳۲	۰/۱۹	۰/۸۹	۱/۱۱

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون نشان‌دهنده معنی‌دار بودن تأثیرات دو متغیر مشارکت اجتماعی و محرومیت مادی در گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر است. مقدار T این دو متغیر نیز چون از مقدار ۲ بیشتر است و سطح معنی‌داری آن از ۰/۰۱

میزان گرایش سفر برحسب تحصیلات و شغل متفاوت می‌باشد. آزمون توکی نیز نشان داد زنانی که خانه‌دار یا دارای شغل آزاد بودند یا دچار معلولیت مادرزادی هستند، از گرایش بیشتری به سفر برخوردار بودند. انگیزه بیشتر زنان کم‌توان جسمی به سفر در نزد زنانی که متأهل یا شاغل هستند، بیشتر است. قرار گرفتن در فضای خانوادگی و نیز داشتن شغل موجب افزایش ارتباطات اجتماعی این گونه افراد می‌شود و به کاهش انزوای اجتماعی آنان کم می‌کند و امید به زندگی در آن‌ها افزایش می‌یابد. همچنین پذیرفتن ناتوانی برای افرادی که در بدو تولد دچار این عارضه شدند، به مراتب بیشتر از گروهی است که به دلیل وقوع حادثه‌ای دچار ناتوانی جسمی و حرکتی شدند.

جدول ۳. بررسی گرایش به سفر برحسب سن و تعداد اعضای خانوار

متغیرها	مقدار آزمون پیرسون	سطح معنی-داری
سن	-۰/۵۴	۰/۰۰۱
تعداد اعضای خانواده	۰/۲۰	۰/۳۲

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر

آزمون پیرسون نشان می‌دهد که بین سن و گرایش به سفر همبستگی متوسط و منفی وجود دارد. به عبارت دقیق‌تر، با کاهش سن، گرایش به سفر بیشتر می‌شود. نتایج مطالعات گردشگری حاکی از اهمیت یافتن تجربیات سفرهای خاص جوانان است. جوانان سفرها را ابزاری می‌دانند که می‌توانند آن‌ها را غنی‌تر کنند، بر زندگی و بر هویت‌شان تأثیر بگذارند. گردشگران جوان کنجکاو هستند که با رخدادهای دیگر در تماس باشند. آن‌ها علاقه‌مند به کشف فرهنگ‌های مختلف مطابق با سلیقه خود هستند. آنان به‌شدت به سازمان‌دهی مستقل تعطیلات خود عادت کرده‌اند و طالب گزینه‌های گردشگری برای گذران تعطیلات خود هستند.

گزارش شده است. بنابراین، این گروه طرد اجتماعی شدیدی را تجربه می‌کنند. از بین بردن محرومیت مادی در کاهش طرد اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی مهم است. طبق بررسی مرادی و دیگران (۱۳۸۸) فقدان فرصت‌های زندگی به طرد اجتماعی معلولان می‌انجامد.

طبق یافته‌های بررسی کنونی، دسترسی به حقوق اجتماعی و مشارکت اجتماعی زنان کم‌توان جسمی مطلوب نمی‌باشد. زرین کفشیان (۱۳۹۹) همبستگی متوسط و منفی (۰/۵۶-) بین نگرش منفی جامعه نسبت به معلولان و مشارکت اجتماعی معلولان یافت. هر قدر نگرش نسبت به معلولین منفی‌تر ارزیابی شود، معلولین طرد اجتماعی شدیدتری را تجربه می‌کنند و بالعکس (زرین کفشیان، ۱۳۹۹). در بررسی سیمونا تیکو و دیگران (۲۰۱۹) فرزندان معلول ترجیح می‌دادند در کنار خانواده خود به سفر بروند، اما در نقطه مقابل والدین این فرزندان نگرش منفی ذی‌نفعان گردشگری، آگاهی پایین آنان نسبت به نیازهای خاص معلولان گردشگر، موانع فیزیکی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی (احساس شرم‌ساری و داغ اجتماعی ناشی از معلولیت) را از جمله موانع سفر خانواده اعلام کردند. هیوآ و دیگران (۲۰۱۳) نیز محدودیت‌های گردشگری ورزشی برای معلولان را در مالزی ترکیبی از محدودیت‌های ساختاری، نگرشی، ذهنی، بین شخصی و فرهنگی برشمردند. معلولان فشار اجتماعی زیادی را هم به دلیل وضعیت جسمانی متفاوت خود احساس می‌کنند و همین امر مانع از حضور آنان در فعالیت‌های اجتماع محور می‌گردد. بررسی رضایی و پرتوی (۱۳۹۴) نشان داد که بیشتر زنان معلول ترس از وضعیت معلولیت خود و تمایل به پنهان‌سازی هویت خود دارند. چنین تفسیر و ادراک جسمانی از خویش‌تن موجب انزوای شدید آنان گشته است.

یکی دیگر از یافته‌های این بررسی، پایین بودن یکپارچگی هنجاری در زنان معلول است. در بررسی عبدالله نجف آبادی و رحمت (۱۳۹۶) معلولین به

کمتر است، لذا، تأثیر معنی‌دار این متغیرها را تأیید می‌کند. در مقابل، تأثیر ابعاد دسترسی به حقوق اجتماعی، مشارکت اجتماعی و یکپارچگی هنجاری با در نظر گرفتن مقدار T، به لحاظ آماری معنی‌دار نیست. بنابراین، ترتیب پذیرش و رد فرضیه‌های مربوط به گرایش به سفر به شرح زیر است:

- ✓ تأثیر مثبت بعد مشارکت اجتماعی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأیید شد.
- ✓ تأثیر محرومیت مادی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر قابل تأیید می‌باشد.
- ✓ تأثیر بعد دسترسی به حقوق اجتماعی بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر تأیید نشد.
- ✓ تأثیر بعد یکپارچگی هنجاری بر میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر قابل پذیرش نمی‌باشد.

۵. نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر است. ۲۵۷ نفر از زنان دچار ناتوانی جسمی در شهر بابلسر در این پیمایش شرکت داشتند. براساس مطالعه هوفر و رومن (۲۰۱۱) چهار بعد برای طرد اجتماعی لحاظ شد. در بررسی‌های مرور شده مقیاس تعریف‌شده این محققان عمدتاً در خصوص زندگی روزمره کم‌توانان جسمی استفاده شد. در این بررسی از این ابعاد در حوزه گردشگری کم‌توانان جسمی استفاده شد. یافته‌های این بررسی حاکی از آن است که میزان گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر پایین‌تر از حد متوسط است. میزان محرومیت مادی بالاتر از حد متوسط، یکپارچگی هنجاری، دسترسی به حقوق اجتماعی و مشارکت اجتماعی به‌عنوان سه بعد دیگر طرد اجتماعی پایین‌تر از حد متوسط

نسبت به این عمل موجب خودداری او از شرکت در آن می‌گردد (گلابی و اخشی، ۱۳۹۴: ۱۴۴).

مشغولیت ذهنی و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت را می‌توان گام نخست مشارکت دانست. این بارقه‌های ذهنی در برساختن مفهوم روحیه مشارکت جویی مؤثر است (بلوردی و بلوردی، ۱۳۹۱؛ گلابی و اخشی، ۱۳۹۴). پرداختن به روحیه مشارکت جویی و مشارکت در دو سطح عام و خاص قابل بررسی است. سطح عام روحیه مشارکت با توجه به تعریف عام آن، عبارت است از متقاعد به درگیر شدن همگان در مشارکت یعنی احساس نیاز آحاد جامعه به مشارکت و اهمیت یافتن تلاش‌های جمعی به منظور پاسخ‌گویی به نیازهای عام جامعه است. معنای خاص روحیه مشارکتی متقاعد و درگیر شدن به مشارکت کنشگران در فعالیت‌ها و برنامه‌های درون سازمانی است. (همان منابع). مشارکت زنان موجب می‌شود:

- حس اعتماد و خودکفایی آن‌ها افزایش یابد؛
- در به نتیجه رساندن فعالیت‌ها با سرعت بیشتری کوشش نمایند؛
- زمینه‌های رشد استعدادها و بروز خلاقیت‌های آن‌ها فراهم شود.
- هزینه اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها با مشارکت آن‌ها کاهش یابد (غفاری و دیگران، ۱۳۹۱: ۳۶).

ناتوانان جسمی به دلیل محرومیت مالی، مشخص نبودن میزان و نوع اشتغال و فقدهای اعتبارات لازم برای اجرای قانون حمایت از حقوق معلولین در شمار فقیرترین و مطرودترین گروه‌های اجتماعی قرار دارند که در این میان، وضع زنان معلول نامناسب‌تر است. درحالی‌که امکان پرداختن به فعالیت‌های شغلی و اشتغال در این گروه تأثیر مثبتی بر سلامت روان، موقعیت اجتماعی و کیفیت زندگی آنان دارد. ضمن این‌که لازم هست ضمانت اجرایی لازم برای ملزم کردن کارفرمایان به اجرای قانون سه درصد اشتغال معلولین تأمین گردد و با

دلیل شرایط خاص‌شان، بیش از سایرین در معرض ارتکاب جرم قرار می‌گیرند. همان طور که در این نوشتار گفته شد، ابتدا باید سطح آگاهی خود اشخاص معلول درباره حقوق و توانمندی‌هایشان بهبود یابد و سپس افزایش آگاهی عموم مردم درباره معلولیت و نیازها و توانمندی‌های این افراد و میزان مشارکت‌شان در فعالیت‌های مختلف لحاظ گردد.

تحلیل‌های دو متغیره نیز حاکی از وجود تفاوت معنی‌دار در گرایش به سفر برحسب سن، شغل، تحصیلات و علت معلولیت بوده است. جوانان، دارندگان تحصیلات دانشگاهی و زنانی که دچار معلولیت مادرزادی بوده‌اند، گرایش بیشتری به سفر داشتند. این یافته با نتیجه به دست آمده در تحلیل وار و دیگران (۲۰۱۱) هم‌سو می‌باشد. آنان دریافتند که گرایش معلولان به سفر برحسب سن، تحصیلات و شغل متفاوت است. آلن (۲۰۱۳) نیز تفاوت گرایش به سفر در معلولان برحسب سن را تأیید کرد. در بررسی بوگارت (۲۰۱۴) معلولان مادرزادی، رضایت زندگی بیشتری از زندگی داشتند. در بررسی زرین کفشیان (۱۳۹۵) همبستگی منفی و کمتر از حد متوسط (۰/۲۳-) بین تحصیلات و احساس طردشدگی در معلولان یافت شد.

درنهایت تحلیل چند متغیره نیز نشان داد که گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر ۴۱ درصد با مشارکت اجتماعی و ۳۷ درصد با محرومیت مادی قابل تبیین است. بررسی حاضر در رصد تأثیر محرومیت مادی بر گرایش آنان به سفر هم‌سو با ادبیات گردشگری معلولان (مرادی و دیگران، ۱۳۸۸؛ ونگ و خو، ۲۰۱۵) بوده است. به طوری‌که این متغیره بیشترین تأثیر را بر گرایش زنان کم‌توان جسمی به سفر داشته است. میزان تأثیر مشارکت اجتماعی زنان کم‌توان جسمی هم ناشی از جامعه و هم خدمات گردشگری است. مشارکت به‌عنوان یک عمل از نظر فرد دارای دو جنبه است: نخست این که چه انگیزه‌هایی فرد را به انجام عمل ترغیب می‌نماید. دوم این که فرد چه قدر نسبت به عمل مورد مشارکت آگاهی دارد و چه میزان عدم آگاهی او

فاصله گرفتن از دیگران می‌تواند از آن‌ها در برابر داغ اجتماعی ناتوانی و کم‌توانی محافظت کند. به‌خصوص زنان کم‌توان جسمی که نسبت به مردان سطح بیشتری از نابرابری جنسیتی و فشارهای فرهنگی را تجربه می‌کنند. آن‌ها نسبت به مردان بیکاری و درآمد محدود را بیشتر تجربه می‌کنند. امکان ازدواج و تشکیل خانواده برای ایشان کمتر است و شبکه اجتماعی محدودتری دارند که صرفاً به خانواده ممکن است محدود شود. بنابراین، به لحاظ سلامت روان، اثربخشی، انگیزه پیشرفت، اعتماد به نفس و احساس خودکارآمدی در سطوح پایین‌تری قرار دارند.

۵.۱. پیشنهادات تحقیق

- تأسیس یک توراپراتور که از نیازهای معلولان آگاه باشد و محدودیت‌های آن‌ها را در سفر به حداقل برساند این کار باعث می‌شود این اقلیت به بازار گردشگری وارد شوند و حتی زمینه برای کارآفرینی معلولان نیز فراهم می‌گردد.
- دادن فراخوان برای جذب فعالان عرصه فضای الکترونیک مجازی جهت طراحی سایت‌ها و اپلیکیشن‌هایی که بتواند خدمات مختص معلولان در سفر را معرفی می‌کنند.
- تأسیس یک آژانس مسافرتی تخصصی نیز می‌تواند ورود گردشگران دارای معلولیت به مناطق گردشگرپذیر را تسهیل کند.

۵.۲. محدودیت‌های تحقیق

نویسندگان در دریافت جامعه آماری زنان ناتوان جسمی از اداره بهزیستی شهرستان بابلسر و جلب اعتماد و رضایت نمونه آماری جهت تکمیل پرسش‌نامه با محدودیت‌هایی مواجه بودند.

تصویب قوانین تکمیلی با ایجاد فرصت‌های اشتغال بیشتر برای معلولین فراهم شود.

این حقیقت که افراد دارای معلولیت بزرگ‌ترین اقلیت جامعه محسوب می‌شوند و نیز توجه به این نکته که تعداد بسیار زیادی از این افراد طی حادثه‌ای در طول زندگی به این عارضه دچار گشته‌اند، نشان از آن دارد که اولاً این گروه از افراد جمعیت زیادی را به خود اختصاص می‌دهند و ثانیاً همه افراد جامعه در معرض معلولیت قرار دارند. لذا، ضروری است که شرایطی فراهم گردد تا به واسطه آن، افراد دارای معلولیت در کنار افراد عادی، از جایگاه مناسبی در جامعه برخوردار شوند و بخت یکسانی را برای گذران اوقات فراغت و شرکت در فعالیت‌های گردشگری در کنار افراد غیرمعلول داشته باشند؛ چراکه تبعیض علیه افراد دارای معلولیت، سبب ناتوان کردن یا به استضعاف کشیدن این افراد خواهد شد (کروبی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۶).

عوامل درون فردی از جمله احساس خودکارآمدی نیز می‌تواند انگیزه و قصد زنان کم‌توان جسمی برای مشارکت در فعالیت‌های فراغتی مانند سفر را کاهش یا افزایش دهد. احساس خودکارآمدی که جزء ابعاد مقابله‌ای حفاظت در حوزه سلامت روان است، بیشترین رابطه را با قصد و خودپنداشت دارد، به گونه‌ای که اگر افراد اعتقاد داشته باشند که می‌توانند با موفقیت یک رفتار سازگاران را انجام دهند، احتمال زیادی وجود دارد که دست به اقدام بزنند (قاسمی، ۱۴۰۱: ۱۲). براساس این نظر، باور و اعتقاد زنان کم‌توان جسمی به این‌که می‌توانند به سفر بروند یا از سفر لذت ببرند میزان قصدمندی آنان برای رفتن به سفر و استفاده از خدمات مرتبط با آن را افزایش می‌دهد؛ اما چنانچه هزینه‌های چنین کاری را گزاف برآورد کنند، مانند وجود نگرش منفی جامعه، احساس شرم‌ساری، احساس ناتوانی، هزینه‌های مالی و نبود امکانات مناسب احساس خودکارآمدی و اثربخشی در آن‌ها کاهش پیدا می‌کند. آن‌ها منزوی می‌شوند، چون فکر می‌کنند تنها بودن و

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول: گردآوری داده.

نویسنده دوم: تحلیل داده.

نویسنده سوم: تکمیل بخش نظری تحقیق.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسنده (نویسندگان)، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نماید (می‌نمایند).

منابع

- Abdullah Najaf Abadi, A and Rahmat, M.(2016). Examination of criminal protections for the disabled in Iranian law, the fourth national law conference on the evaluation of the effectiveness of the law in the system of the Islamic Republic of Iran, Meibod: Islamic Azad University of Meibod. (In Persian)
- Allan, M. (2013). "Disability tourism: Why do disabled people engaging in tourism activities?" *European Journal of Social Sciences*, 39(3): 480-486.
- Belordi, T and Belordi, Z .M. (2012). Investigation of students' spirit of participation and factors affecting it (case study: Islamic Azad Universities of Haft Kishor region), *Iranian Journal of Sociology*, 13(7): 57-82. (In Persian)
- Behroozian, B; Ganji, M and Nikkhhah Qomsari, N. (1401). Social life of people with physical-motor disabilities in Iran (systematic review of studies in the period 1375-1400), *social welfare planning*, 13(52): 116 -73. (In Persian)
- Bogart, K.R. (2014). "The role of disability self-concept in adaptation to congenital or acquired disability". *Rehability Psychology*. 2014 Feb;59(1):107-15.
- Chen, S., Wang, S., and Xu, H. (2017) "Influence of Place Identity on Residents' Attitudes to Dark Tourism", *Journal of China Tourism Research*, 13(4): 338-356.
- Ghalabi, F and Akhshi, N. (2014). Social participation and social vitality, *applied sociology*, 26(59): 139-160. (In Persian)
- Ghaffari, G; Nik Bin Sadaghati, F and Ismailzadeh, K (2012). Women's social participation and its impact on family well-being (case study of district 9 of Tehran), *Women and Family Studies*, 5(18): 62-33. (In Persian)
- George, L., Al-kharusi, Y., Fawzi Al-Hinai. (2021). "The role of self-efficacy in creating an entrepreneurial intention among the people with disability with special reference to entrepreneurs with disability in Muscat", *International Journal for innovation engineering and management research*, 10(10): 86-90.
- Hoff, S. and Vrooman, C. (2011). *Dimensions of social exclusion. Towards an improved instrument. The Hague: Social and Cultural Planning Office.*
- Huang,S., Han Kuo,Y and Yang,C.Y. (2010). Research on social exclusion and supports for family cares among elderly, See URL [http:// www.social-policy.org.uk/lincoln2012/Kuo%20P2.pdf](http://www.social-policy.org.uk/lincoln2012/Kuo%20P2.pdf)
- Hua, K.P., Ibrahimi, I., and Chiu, L.K. (2013). "Sport tourism: Physically disabled sport tourist' orientation", *PSU-USM International Conference on Humanities and Social Sciences, Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 91 (2013): 257-269.
- Mc Devitt, S. (2003). *Social exclusion and social welfare Initiatives in the European Union and The United States*, See URL <http://aei.pitt.edu>.
- Houshmand, R (2019). Evaluation of the inclusive components of urban plans in meeting the needs of the disabled (case study: Tehran city master plan and development patterns of 22 districts of Tehran), Master's thesis, urban architecture field, Iran University of Science and Technology. (In Persian)

- Kadirzadeh, O and Khalki, M. (2017). Women and the experience of social exclusion (a qualitative study of housewives in Sanandaj), *Women's Social-Psychological Studies*, 16(1): 7-42. (In Persian)
- Karobi, M., Ziaeei, M., and Fekrizad, N. (2022). Model of the behavioral factors of the development of accessible tourism for people with physical and motor disabilities (Study case: Tehran), *Two Quarterly Journal of Tourism Social Studies*, 9(17): 137-164. (In Persian)
- Khodakarmian Gilan, N; Niazi, M and Shafai Moghadam, E. (2019). Sociological investigation of the social exclusion of the physically disabled, *Psychology of Exceptional People*, 10(28): 169-188. (In Persian)
- Madi, H; Shibani, M and Vahid Dastgerdi, F. (2012). Tourism of the disabled in urban green spaces, the first national conference on geography, urban planning and sustainable development, Tehran, March 2012. (In Persian)
- Mohseni Tabrizi, A. and Zareen Goshfian, G. (2014). Investigation of factors affecting the social exclusion of the disabled (physically and physically disabled covered by the welfare of Ray city), *Iranian social issues survey*, 6(2): 352-337. (In Persian)
- Ghafari, M., Shafiei Roudpashti, M., Mojtabi Cheshmi, Falahi, N.(2023). Development of a model for measuring pull and push factors in horse riding tourism (case study: Gonbad Kavos city, *Journal of Tourism Planning and Development*, 12(46): 119-143.
- Malekshahi, G. (2018). Typology of domestic urban tourists and responsible tourism (case study: tourists of Babolsar, Lahijan and Sarein), *Tourism Planning and Development Journal*, 8(3): 17-34. (In Persian)
- Moradi, A; Amiri, S; Malekpour, M; Maulvi, H and Nouri, A. (2008). The effectiveness of self-efficacy group training on the quality of life and entrepreneurial behavior of women with physical-motor disabilities, *Women's Social-Psychological Studies*, 7(3): 71-98. (In Persian)
- Mousavi, B; Montazeri, A and Soroush, M. (2006). Quality of life of veterans with spinal cord injury, *Paish*, 7(1): 75-81. (In Persian)
- Rezaei, M and Partovi, L. (2014). Disabled women and interaction with society (a qualitative study of the social life of disabled women), *Women's Leadership Studies*, 17(27): 8-44. (In Persian)
- Poursoltani Zarandi, Hossein; Ghasemi, Hamid; Hawathal, Mahnaz and Moradi, Firuzeh (2016). Identifying obstacles to the sustainable participation of disabled people in Alborz province, *Applied Research of Sports Sciences Without Borders*, 14: 2-16. (In Persian)
- Özcan, E.; Güçhan Topcu, Z.; Arasli, H. (2021). "Determinants of Travel Participation and Experiences of Wheelchair Users Traveling to the Bodrum Region: A Qualitative Study". *International Journal of Environment Research Public Health* 18(2021): 18-22.
- Salehi, S and Pazukinejad, Z. (2014). Social trust, women and climate change policies, *Iranian social studies and research*, 3(2): 221-238. (In Persian)
- Shatrian, M; Ashnui, A and Ganjipour, M. (2015). Study on the optimization of urban spaces for the access of disabled and veterans. Case study: Kashan government offices. *Space Geographic Survey*, 6(22): 59-76. (In Persian)

Silver, H. (2007). *The Process of Social Exclusion: the Dynamics of an Evolving Concept*, Published by Chronic poverty research center, See URL papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1087789

Simona Tecau, A., Bratucu, G., Tescasiu, B., Bianca Chitu, I., Pertisor Constantin, C., and Foris, D. (2019). "Responsible tourism-Integrating families with disabled children in tourist destinations", *Sustainability*, 11(2019): 1-18.

Tecau, T., Bratucu, G., Tescasiu, B., Chitu, I.B., Constantin, C.P and Foris, D. (2019). Responsible tourism – integrating families with disabled children in tourist destinations, *Sustainability*, 11: 1-18.

UNWTO. *The Tourism Sector and the Sustainable Development Goals—Responsible Tourism, a Global Commitment*. 2016. Available online: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/turismo_responsable_omt_acc.pdf (accessed on 15 February 2018).

Var, T., Yeşiltaş, M., Yaylı, A., Öztürk, Y. (2011). "A Study on the Travel Patterns of Physically Disabled People", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(6): 599-618

Vesey, H. (2015). Investigating the impact of political ideology on Iran's tourism, *Journal of Tourism Planning and Development*, 4(14): 45-66. (In Persian)

Wang, S. and Xu, H. (2015) "Influence of place-based senses of distinctiveness, continuity, self-esteem and self-efficacy on residents' attitude towards tourism", *Tourism Management*, 47(2015): 241-250

Ziari, K; Pourahmad, A; Hataminejad, H and Nargani, S. (1400). Pattern of customizing tourism spaces for the disabled and veterans, a case study: Yazd

city, *Urban Tourism Quarterly*, 8(2): 17-33. (In Persian)

Zarin Shoshian, G (2019). Investigating the relationship between the society's negative attitude and the exclusion of disabled people from society, *Social Security Quarterly*, 15(3): 211-192. (In Persian)